

Otto Eibl, Michal Pink a kol.

KRAJSKÉ VOLBY 2016

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
MEZINÁRODNÍ POLITOLOGICKÝ ÚSTAV

—

EDIČNÍ ŘADA MONOGRAFIE
SVAZEK Č. 68

muni
PRESS

KRAJSKÉ VOLBY 2016

OTTO EIBL, MICHAL PINK A KOL.

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
MEZINÁRODNÍ POLITOLOGICKÝ ÚSTAV
BRNO 2017

Konrad
Adenauer
Stiftung

Publikace vychází s finanční podporou Konrad-Adenauer-Stiftung,
zastoupení v Praze

Vědecká redakce Masarykovy univerzity:

prof. MUDr. Martin Bareš, Ph.D. (předseda)

Mgr. Iva Zlatušková (místopředsedkyně)

Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.

Mgr. Michaela Hanousková

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.

prof. PhDr. Petr Macek, CSc.

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. David Povolný

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

prof. RNDr. David Trunec, CSc.

prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.

doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

PhDr. Alena Mizerová (tajemnice)

Recenzentka: Anna Shavit, Ph.D.

© 2017 Masarykova univerzita

© 2017 Bálková Marie, Bělíček Michal, Bidmonová Šárka, Boďová Silvia,
Dostálová Veronika, Galeková Markéta, Hahn Michal, Kabuďová Markéta,
Klierová Nikol, Křivánková Kateřina, Mareš David, Maroszczyk Milan,
Mencl Matouš, Nemčok Miroslav, Sax Ondřej, Ševčík Jan, Vojáčková Kristýna,
Výhonská Martina, Žmolík Lukáš

ISBN 978-80-210-8927-3

OBSAH

O. EIBL

1. ÚVOD	11
---------------	----

O. EIBL, P. VODA, M. PINK

2. STRUKTURA KAPITOL A METODOLOGIE.....	13
Volební výsledky.....	13
Volební účast	17
Preferenční hlasování.....	17
Kumulované mandáty	20
Analýza volebních programů.....	21
Facebook.....	23

M. PINK, O. EIBL

3. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY KRAJSKÝCH VOLEB V ČESKÉ REPUBLICĚ.....	26
České regiony, jejich vznik, pravomoci	26
Volby, volební systém, preferenční hlasování a finanční otázky voleb	27

O. EIBL, M. PINK

4. KRAJSKÉ VOLBY 2016	30
-----------------------------	----

M. MENCL, D. MAREŠ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL

5. STŘEDOČESKÝ KRAJ	34
Předvolební situace	34
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	34

Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	38
Analýza volebních programů.....	42
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	45

M. KABUĐOVÁ, M. MAROSZCZYK, O. SAX, M. NEMČOK,
M. PINK, O. EIBL

6. JIHOČESKÝ KRAJ	51
Předvolební situace	51
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	51
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	54
Analýza volebních programů.....	57
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	61

M. GALEKOVÁ, S. BOĐOVÁ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL

7. PLZEŇSKÝ KRAJ	65
Předvolební situace	65
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	65
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	69
Analýza volebních programů.....	73
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	77

N. KLIEROVÁ, M. GALEKOVÁ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL

8. KARLOVARSKÝ KRAJ	81
Předvolební situace	81
Personální kontinuita a kumulace mandátů	82
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	85
Analýza volebních programů.....	89
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	92

M. VÝHONSKÁ, S. BOĐOVÁ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL

9. ÚSTECKÝ KRAJ	96
Předvolební situace	96
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	96
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	99
Analýza volebních programů.....	103
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	105

K. VOJÁČKOVÁ, O. EIBL, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK

10. LIBERECKÝ KRAJ	107
Předvolební situace	107
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	107
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	110
Analýza volebních programů.....	115
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	117

O. EIBL, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK

11. KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ	122
Předvolební situace	122
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	122
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	126
Analýza volebních programů.....	130
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	134

J. ŠEVČÍK, M. KABUĐOVÁ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL

12. PARDUBICKÝ KRAJ	140
Předvolební situace	140
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	140

Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	144
Analýza volebních programů.....	148
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	150

K. VOJÁČKOVÁ, Š. BIDMONOVÁ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL

13. KRAJ VYSOČINA	153
Předvolební situace	153
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	153
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	157
Analýza volebních programů.....	161
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	162

K. KŘIVÁNKOVÁ, S. BOĐOVÁ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL

14. JIHOMORAVSKÝ KRAJ	166
Předvolební situace	166
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	166
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	170
Analýza volebních programů.....	174
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	178

V. DOSTÁLOVÁ, M. VÝHONSKÁ, O. SAX, M. NEMČOK,
M. PINK, O. EIBL

15. OLOMOUCKÝ KRAJ	183
Předvolební situace	183
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	183
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	187
Analýza volebních programů.....	191
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	194

M. BĚLÍČEK, L. ŽMOLÍK, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL	
16. ZLÍNSKÝ KRAJ	197
Předvolební situace	197
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	197
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	200
Analýza volebních programů.....	205
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	207
M. HAHN, M. BÁLKOVÁ, O. SAX, M. NEMČOK, M. PINK, O. EIBL	
17. MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ	211
Předvolební situace	211
Personální kontinuita a kumulace mandátů.....	211
Analýza volební podpory jednotlivých stran, volební účasti a distribuce preferenčních hlasů	214
Analýza volebních programů.....	218
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	221
O. EIBL, M. PINK	
18. NAMÍSTO ZÁVĚRU:	
OHLÉDNUTÍ ZA KRAJSKÝMI VOLBAMI V ROCE 2016	225
O výsledcích obecně.....	225
Výsledky stran s celostátní působností	228
Podoba krajských koalic	229
Fragmentace zastupitelstev	230
Personální obměna/stabilita nových krajských zastupitelstev	231
Zisky menších a regionálních stran.....	231
Kumulovaný mandát jako specifikum krajské úrovně české politiky	232
Co ovlivňuje výsledky jednotlivých stran?	234
Co ovlivňuje volební účast?	235

Tematická skladba programových dokumentů	236
Komunikace kandidátů na hejtmana na Facebooku	238
M. PINK, O. EIBL	
19. SUMMARY.....	242
Introduction.....	242
Czech regions, their emergence and powers.....	243
Elections and the electoral system.....	243
Circumstances prior to elections and the electoral campaign, party manifestos and communication on Facebook	245
Election results – the losses of individual parties	250
What influences parties' results?	252
A comparison of results of elections to the regional assemblies and the Chamber of Deputies	253
Voter turnout	256
Regional coalitions	257
Proportion of newly-elected assembly members.....	259
Accumulation of mandates as a specific characteristic of Czech regional politics.....	260
Conclusion	261
20. SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	263
21. SEZNAM TABULEK.....	272
22. JMENNÝ REJSTŘÍK	276

1. ÚVOD

OTTO EIBL

V pořadí páté volby do krajských zastupitelstev České republiky proběhly ve dnech 7.–8. 10. 2016 za nevelkého zájmu voličů. Podobně, jako tomu bylo v předchozích krajských volbách, se voleb zúčastnilo jen o něco více oprávněných voličů než jedna třetina (34,57%). Ve 13 volebních krajích, kde se rozdělovalo 675 mandátů, o hlasy voličů usilovalo celkem 11803 kandidátů na kandidátních listinách 89 politických stran a hnutí, popř. jejich koalic (v roce 2012 to bylo 11304 kandidátů na kandidátních listinách 93 subjektů).

Volby vyhrálo hnutí ANO 2011, které se tohoto typu voleb účastnilo poprvé. Výsledky a jejich průběh, i když nebyly nijak revoluční (a v tomto smyslu byly opravdu daleko situaci z roku 2008), přinesly celou řadu zajímavých momentů a zjištění, kterým v této publikaci věnujeme pozornost. Na rozdíl od publikací, které krajské volby reflektovaly v minulosti (Eibl, Havlík, Kyloušek a Pink 2009 nebo Balík et al. 2013), jejichž struktura byla definována zejména na základě témat pro analýzu (např. analýza kandidátních listin, volební geografie, volební kampaň atd.), jsme se rozhodli pro jiný přístup. Důraz klademe na analýzu dění v jednotlivých krajích, ve kterých si všimáme vybraných charakteristik a aspektů. Ty můžeme shrnout do následujících tematických oblastí:

- výsledky voleb (včetně volební účasti, preferenčního hlasování),
- složení krajských vlád a personální složení krajských zastupitelstev,
- analýzu programových dokumentů a
- analýzu komunikace stranických lídrů na sociální síti Facebook.

Do jisté míry se tak v logice textu vracíme k monografii reflektující krajské volby v roce 2004, kterou v roce 2005 editovali S. Balík a J. Kyloušek. Oproti této publikaci si ale všimáme jiných charakteristik, a kromě jejich popisu se snažíme v rámci možností, které nám nabídla data, se kterými pracujeme, pochopit, jak vypadají jednotlivé

soutěže a jejich výsledky v jednotlivých krajských volebních arénách interpretovat. Zvolený přístup nám pak umožňuje – jakkoliv výsledné srovnání není nikterak snadné – mezi sebou porovnat vztahy mezi různými stranami (a jejich chování obecně) v různých krajích na horizontální i vertikální úrovni (i třeba ve vztahu k vládnutí na různých úrovních českého politického systému¹).

¹ O víceúrovňovém vládnutí více viz Strmiska et al. 2009, Detterbeck a Hepburn 2007 nebo třeba Deschouwer 2009. Diskusi o víceúrovňovém uspořádání ve vztahu k programatice pak lze najít např. v diplomové práci Lucie Schovancové (2017).

2. STRUKTURA KAPITOL A METODOLOGIE

OTTO EIBL, PETR VODA, MICHAL PINK

Jak bylo naznačeno výše, struktura knihy vychází z krajského členění České republiky, každá z kapitol se tak věnuje situaci v jednotlivých krajích. Rozsah předkládané publikace nám nicméně nedovoluje, abychom se mohli věnovat veškerým aspektům krajských voleb, naši pozornost tak zaměřujeme na vybrané aspekty. Ty můžeme shrnout do následujících oblastí:

1. Volební výsledky, volební účast a udělování preferenčních hlasů.
2. Míra obměny personálního složení krajských zastupitelstev.
3. Míra kumulace mandátů na různých úrovních politiky.
4. Tematické složení volebních programů.
5. Komunikace kandidátů na hejtmany na sociální síti Facebook.

Stejně tak jako jsme museli omezit témata, kterým jsme se mohli věnovat, museli jsme redukovat i počet analyzovaných politických subjektů a stran. V každém kraji proto věnujeme pozornost pouze těm stranám, hnutím a jejich koalicím, kterým se podařilo získat alespoň jeden mandát.

V následující části této kapitoly budou popsány metody, pomocí nichž jsme k analýze výše zmíněných aspektů voleb přistupovali.

Volební výsledky

Úvodem každé krajské kapitoly samozřejmě seznámíme čtenáře s volebními výsledky v popisné rovině. Z pohledu kandidujících subjektů porovnáme situaci s předchozími krajskými volbami, které se uskutečnily v roce 2012. V další části textu se pak pokusíme vysvětlit, co stojí za úspěchem jednotlivých stran. Do značné míry vycházíme z teorie

konfliktních linií² autorů Steina Rokkana a Seymour M. Lipseta (1967; srov. Hloušek a Kopeček 2004, Pink et al. 2012), kdy pomocí níže uvedených faktorů jednotlivé konfliktní linie operacionalizujeme. Tato teorie byla za účelem analýzy volebních výsledků využita již v celé řadě prací, a to jak zahraničních (Archer 1988, Passchier a Wusten 1990, O'Loughlin a Parker 1990, Honey a Barnett 1990, Eagles 1990, Johnston 1990, Zarycki 1999, Zarycki 2002, Zarycki a Nowak 2000, atd.), tak domácích (Hloušek a Kopeček 2004, Pink et al. 2012, Voda a Pink 2015). Na základě předchozích textů tak poměrně snadno můžeme ve vztahu k výsledkům formulovat celou řadu očekávání, resp. hypotéz, které je možné dále testovat.

V kontextu krajských voleb může být situace o něco složitější – spolehlivěji můžeme předpoklady z teorie plynoucí vztahovat zejména na ty politické strany, které jsou hodnotově vyhraněné, popř. s nimi už máme alespoň částečnou zkušenost z jiné úrovně politiky³. Ani to ale není zcela spolehlivý postup – strany na různých úrovních mohou předkládat různé programy a vycházet (alespoň částečně) z jiných principů. To do problematické roviny staví zejména krajská hnutí a ad hoc koalice, která nemusí být pevně ideologicky ukotvená a u kterých nemůžeme zřejmě čekat žádný obecný vzorec. I přesto se ale ukázalo, že teorii štěpících linií je možné na krajskou úroveň aplikovat (viz Balík et al. 2013). V kontextu této publikace pak bude zajímavé sledovat, jaké faktory (a s jakou intenzitou) se budou podepisovat na výsledcích jednotlivých stran v jednotlivých krajích.

K vysvětlení podpory jednotlivých stran nám poslouží lineární regresní analýza⁴; závisle proměnnou budou v této analýze výsledky

² Teorie konfliktních linií vznikla jako způsob vysvětlení vzniku stranických soustav v západní Evropě 19. století a všimla si především role tehdejších významných procesů: nacionalizace (štěpící linie centrum – periferie a stát – církev) a industrializace (štěpící linie město – venkov a pracující – vlastníci).

³ České strany můžeme zařadit i na základě v minulosti provedených analýz. Jde např. o práce Hlouška s Kopečkem (2004), Evanse a Whitefielda (2000), nebo pomocí analýzy českého politického prostoru, kterou na celostátní úrovni provedli Linek et al. v roce 2016.

⁴ Tato statistická metoda slouží ke zhodnocení vztahu mezi jednou závislou proměnnou, kterou jsou ve všech případech volební výsledky, a jednou či více nezávislými proměnnými, kterými jsou vybraná data o struktuře společnosti. Zjištěné vztahy jsou vyjádřeny prostřednictvím základních parametrů regresního modelu.

stran, nezávislé proměnné pak reflektují výše zmíněnou teorii štěpících linií. Data pro analýzu pocházejí jak z databáze oficiálních výsledků (Volby.cz), tak i z informací získaných z dalších zdrojů: z registrů obyvatelstva a ze sčítání lidu (Sčítání lidu, domů a bytů – SLDB) v roce 2011, a jsou vztažena k jednotlivým obcím.

Konfliktní linie *vlastníci – pracující* je popsána na základě dat ze sčítání lidu ve svém tradičním smyslu, a je tedy reprezentována podílem zaměstnavatelů a podnikatelů na celkovém počtu ekonomicky aktivních obyvatel v obci v procentech. Další proměnná také reflektuje ekonomickou výkonnost a ekonomickou situaci v obcích obecně. Jde o nezaměstnanost⁵, která je vyjádřena procentuálním podílem nezaměstnaných na celkovém počtu ekonomicky aktivních obyvatel.

Konfliktní linii *církev – stát* předurčuje rozdílné chování věřících a sekularizovaného obyvatelstva a je v našem výzkumu vyjádřena podílem katolíků (dále katolíci), resp. osob hlásících se k římskokatolickému vyznání na celkovém obyvatelstvu obce. Do této kategorie tak nejsou zahrnuty osoby s jiným vyznáním (evangelickým, husitským apod.).

Regrese provádí modelování vztahu mezi nezávisle proměnnými a závisle proměnnou pomocí odhadu průběhu lineární regresní křivky, provedeného na základě metody nejmenších čtverců. Hodnota odhadu závisle proměnné je v tomto vztahu součtem konstanty, součinů nestandardizovaných regresních koeficientů (β) a příslušných hodnot nezávislých proměnných a chyby odhadu (e) (Hendl 2006).

Vhodnost modelu ukazují hodnota indexu determinace, která udává proporcii vysvětleného rozptylu závisle proměnné za pomoci nezávisle proměnných. Čím více se hodnota blíží k jedné, tím je vysvětlující síla nezávisle proměnných vyšší. Hodnoty jednotlivých koeficientů pak ukazují vypovídací schopnosti proměnných. Ta je určena především Beta koeficientem a koeficientem významnosti (sig.), který má ale význam především při práci s výběrovými daty (Soukup, Rabušic 2007), což data použitá v této kapitole nejsou. Beta koeficient ukazuje, o kolik se změní hodnota závisle proměnné při změně nezávisle proměnné o jednotku (Hendl 2006).

Použití regresní analýzy s sebou nese ve spojení s použitými daty nedostatky v podobě nemožnosti poskytovat odpovědi na otázky týkající se individuální úrovně voliče. Jeho osobní rozhodnutí je tím, co utváří volební podporu strany, ovšem vzhledem k práci s agregovanými daty toho k individuálnímu rozhodnutí voliče nelze spolehlivě mnoho říci.

⁵ Mimo obvyklou roli nezaměstnanosti v utváření postoje na škále levice – pravice, kdy je v prostředí s vysokou nezaměstnaností žádána redistribuce a větší podpora se tedy těší levicové strany, tak podle některých autorů (Johnston, Pattie 2004) utváří také pohled na vládu a v místech s vyšší nezaměstnaností jsou penalizovány vládní strany.

Vliv linie *město – venkov* je reprezentován velikostí obce. Vzhledem k velmi asymetrickému rozložení hodnot této proměnné byla pro potřeby analýzy převedena do podoby kategorické proměnné (proměnná může nabývat tří hodnot – malé obce do 250 obyvatel, střední do 1 000 a velké nad 1 000 obyvatel).

Další proměnná – vzdělanost – kontroluje případný vliv vzdělanostní struktury obyvatelstva v obci na volební výsledky stran. Tato proměnná je vytvořena jako podíl osob s vysokoškolským vzděláním na obyvatelstvu starším 15 let. Můžeme ji chápat i jako nástroj pro kontrolu vlivu konfliktní linie *materialismus – postmaterialismus*. Tedy za předpokladu, že více vzdělaní lidé jsou spíše orientováni na kvalitu života než na materiální bohatství.

S ohledem na počet aktérů, kteří se volební soutěže na krajské úrovni účastní a na jejich ne zcela jasný ideový profil (a tedy jejich nejasné zařazení k jednotlivým konfliktním liniím), není snadné formulovat standardní sadu hypotéz, které by byly v jednotlivých krajích testovány a které by šly za rámec celostátních stran. V České republice se navíc po volbách v roce 2013 objevily strany a hnutí s celostátní působností, které není zcela snadné ideologicky zařadit (ANO 2011 a SPD). U těch je situace analogická – ani u nich nejsme schopni formulovat nějaká obecná očekávání.

Ve vztahu k nám již známým stranám ale čekáme, že:

- S vyšším podílem zaměstnavatelů a podnikatelů na celkovém počtu ekonomicky aktivních obyvatel v obci by měla růst podpora ODS a TOP 09 a naopak klesat podpora ČSSD a KSČM.
- S vyšší mírou nezaměstnanosti poroste podpora levicových stran, zejména pak KSČM a budou klesat zisky ODS a TOP 09. Očekávání ve vztahu k ČSSD komplikuje její vládní angažmá (efekt tak může jít oběma směry).
- S rostoucím podílem katolíků poroste i podpora KDU-ČSL (příp. TOP 09) a bude se snižovat zisk ČSSD a KSČM.
- Voliči ve větších městech pak budou spíše přát ODS, TOP 09 a ČSSD, voliči v menších obcích budou spíše sahat po hlasovacích lístcích KDU-ČSL, popř. KSČM.
- S vyšším dosaženým vzděláním bude klesat podpora ČSSD, KSČM a KDU-ČSL, naopak poroste zisk ODS a TOP 09.

Volební účast

Pro vysvětlení různé výše volební účasti v různých oblastech kraje budeme vycházet z teorie zdrojů a teze o vlivu komunity. Teorie zdrojů předpokládá, že se voleb s vyšší pravděpodobností zúčastní spíše lidé, kteří mají dostatek zdrojů pro provedení jednotlivých úkonů spojených s volbou. Těmi jsou tradičně čas, peníze a intelektové schopnosti. Jinými slovy – voleb se účastní spíše lidé, kteří mají více času, více peněz a vyšší vzdělání.

Jiné teorie přistupují k volební účasti jako k určitému druhu společenské normy. To znamená, že větší bývá volební účast především v menších obcích, kde jsou zpravidla utvářeny silnější mezilidské vztahy. Ty s sebou nesou (pocit) větší či silnější sociální kontroly.

Vyšší volební účasti budeme vysvětlovat velikostí obce, jejím vzdělanostním profilem, úrovní ekonomické aktivity občanů a podílem věřících (resp. katolíků)⁶.

S ohledem na výše zmíněné tak předpokládáme, že:

- S vyšším podílem vysokoškolsky vzdělaných obyvatel očekáváme vyšší volební účast.
- S vyšším podílem zaměstnavatelů a podnikatelů očekáváme vyšší volební účast.
- S vyšším podílem důchodců očekáváme vyšší volební účast.
- S větší velikostí obce očekáváme nižší volební účast.
- S vyšším podílem občanů jiné než české státní příslušnosti očekáváme nižší volební účast.

Preferenční hlasování

Základní otázka, kterou si analýza preferenčního hlasování⁷ klade, zní, jaké faktory ovlivnily počet preferenčních hlasů získaných jednotlivými kandidáty. Hledání odpovědi bude založeno na možných

⁶ V obcích se mohou nacházet také obyvatelé bez volebního práva. Proto budeme v analýze kontrolovat případný vliv přítomnosti cizinců v obci.

⁷ Preferenční hlasování je proces, kterým voliči mohou prostřednictvím udělení přednostních hlasů ovlivnit personální složení voleného sboru. Do tohoto procesu se promítá celá řada charakteristik kandidátů, vnějších podmínek a dalších

strategiích voličů ve výběru kandidáta ústící v teorii efektu kandidáta. Ta byla v českém prostředí představena v textech Michala Pinka (2005: 163) a empiricky testována na datech vzešlých z voleb do Poslanecké sněmovny (viz Voda 2010, Havlík et al. 2013) a také na datech vztažených ke krajským volbám (Balík et al. 2013).

Vysvětlení příčin úspěšnosti jednotlivých kandidátů budeme hledat pomocí kvantitativní analýzy založené na datech ze serveru Volby.cz o preferenčním hlasování a vlastnostech kandidátů uvedených na volebních lístcích (či z nich plynoucích). Případem analýzy je kandidát, závislou proměnnou představují procenta preferenčních hlasů jednotlivých kandidátů, nezávislými proměnnými jsou pak charakteristiky kandidáta. Ty jsou odvozeny na základě teorií věnujících se otázce podpory kandidátů a strategií voličů při hlasování (Faas, Schoen 2006, Gimpel et al. 2008; Shugart, Valdini, Suominen 2005).

Jako základní atribut, který určuje strategii voliče, vnímáme informovanost. Pokud jde k volbám volič bez detailní znalosti jednotlivých kandidátů a chce uplatnit právo udělení přednostních hlasů, pak se může ve volební místnosti rozhodovat především na základě informací uvedených na volebních lístcích či z nich odvozených. Jde především o jméno (z něhož lze do určité míry odvozovat etnicitu či národnost kandidáta a s téměř 100% jistotou pohlaví kandidující osoby⁸), věk, informace o dosaženém vzdělání v podobě získaných

vlivů, které mají za následek, že někteří kandidáti získají více preferenčních hlasů, než jiní kandidáti.

K tomu, aby kandidát v krajských volbách mohl na základě obdržných preferenčních hlasů změnit své místo na kandidátce, musí získat alespoň 10 % z celkového počtu hlasů odevzdaných pro danou kandidátku. V případě, že je takových kandidátů více, jejich pořadí se odvíjí od absolutního počtu hlasů, které od voličů získali. V případě rovnosti počtu preferenčních hlasů případně mandát tomu kandidátovi, který byl v rámci kandidátní listiny na vyšším místě. Volič v tomto typu voleb může v rámci jedné kandidátky udělit až čtyři preferenční hlasy.

⁸ Zahraniční studie poskytují poměrně rozporuplný obrázek o tom, které z pohlaví by mělo získávat více preferenčních hlasů. Někteří autoři tvrdí, že nějaký vliv pohlaví kandidátů na výsledky preferenčního hlasování existuje (Seltzer, Newman a Leighton 1997), někteří dodávají, že přináší výhodu ženám (Dolan 1998; Smith a Fox 2001, Borisyuk, Rallings a Thrasher 2007). Najdeme ale i autory a autorky, kteří tvrdí, že preferenční hlasování ženy penalizuje (Welch

titulů (to, že tento faktor hraje roli, potvrdili Lyons s Linkem v roce 2007), povolání, bydliště (viz tzv. sousedský efekt; Taylor a Johnston 1979, Gimpel 2008) a stranickou příslušnost (ta se ukázala být významným faktorem již v poslaneckých volbách v roce 2010 a 2013, kdy nestraniční kandidáti obvykle dosahovali vyšších zisků než straniční kandidáti; viz Voda 2010, Voda 2014).

Klíčovým faktorem ovlivňujícím počet preferenčních hlasů, který ovšem z volebního lístku nevyčteme, zůstává ale „známost“ a oblíbenost kandidáta⁹. Známost se dá do určité míry odvozovat z pozice kandidáta v rámci kandidátní listiny. Lze totiž předpokládat, že známější tváře budou strany umisťovat na přední (či jinak viditelné) místo na kandidátce (srov. např. King a Leigh 2009, Lutz 2009, Spáč 2013). Dalším vhodným indikátorem, který opět pouze částečně danou skutečnost odráží, může být úspěšnost kandidáta v předchozích volbách (Matland a Studlar 1998, McElroy a Marsh 2009), nebo ve volbách na jiné úrovni politiky.

Preference nicméně nemusí být udělovány nutně jen na základě výše zmíněných faktorů, ale také z celé řady dalších důvodů, jako je charisma, vzhled nebo osobní historie kandidáta či jakýkoli další podnět působící na voliče, ať už vědomě nebo nevědomě. Volič případně může své preference přidělit zcela náhodně. Příkladem takového jednání jsou tzv. oslí hlasy (*donkey votes*), kdy volič označí kandidáty, kteří jsou „nejblíže po ruce“. Obvykle tak označí kandidáty „shora“ listiny (Reynolds a Steenbergen 2006: 575). Také proto bude při studiu vlivu pořadového čísla zvlášť vyčleněna kategorie „lídr“.

a Studlar 1986, Lühiste 2012). Mechanismus, který předpokládá, že ženy získají více preferenčních hlasů, vychází z menšinového statutu žen – pokud je jich na kandidátní listině málo, pak voliči svou podporu koncentrují (viz Holli a Wass 2007) více než pokud své hlasy dělí mezi mnoho žen (viz Tóka, Millard, Popescu 2013).

⁹ Tuto tezi podporují např. data z České volební studie 2006. Podle vlastní deklarační voličů byla známost důležitá pro 61,7 % z nich. Mezi významné důvody patřila také osobní znalost kandidáta (43,4 %). Z charakteristik, které lze nalézt na volebních lístcích bylo zmiňováno vzdělání (důležité pro 55 %), profese (53 %) kandidáta a místo bydliště (39,6 %). Věk a pohlaví byly důležitými charakteristikami jen pro menší část voličů (20 % a 12,5 %) (Lebeda 2009).

Vzhledem k výše řečenému se dá očekávat, že

- s vyšším pořadovým číslem očekáváme menší podporu kandidáta;
- s vyšším vzděláním očekáváme vyšší podporu kandidáta;
- s větší velikostí obce, odkud kandidát pochází, očekáváme vyšší podporu kandidáta;
- podpora kandidátů obhajujících mandát bude oproti ostatním kandidátům vyšší.

Kumulované mandáty

Z hlediska analýzy kandidátních listin je předmětem našeho zájmu i existence (respektive četnost výskytu) tzv. kumulovaných mandátů. Budeme se proto zabývat těmi krajskými zastupiteli, kteří kromě svého krajského mandátu mají i jiné volené funkce, a to na komunální či celostátní úrovni. Na komunální úrovni rozlišujeme funkci starosty (případně primátora) od ostatních komunálních zastupitelů (včetně radních, místostarostů a náměstků primátora). Na celostátní úrovni sledujeme souběh krajského mandátu s funkcí poslance, senátora či europoslance. Poslední možností je kombinace mandátů ze všech třech úrovní politiky, a tedy souběh krajského a celostátního mandátu spolu s funkcí starosty či obecního zastupitele, radního nebo místostarosty.

Žádná ucelená informace o politicích s kumulací funkcí oficiálně dostupná není. Bylo proto nutné vytvořit vlastní datový soubor. Na stránkách www.volby.cz nalezneme u jednotlivých zvolených kandidátů do krajského zastupitelstva mimo jiné i jejich povolání. Tento zdroj je však pro naši analýzu nedostatečný, neboť celá řada kandidátů své funkce na obecní úrovni, ale i v Parlamentu České republiky, na kandidátní listině neuvedla. Bylo proto nutné dohledávat jména zvolených zastupitelů i mezi zvolenými zastupiteli z roku 2014 a na stránkách jednotlivých obcí, Poslanecké sněmovny, Senátu a Evropského parlamentu.

Sběr dat probíhal během února 2017, tedy čtyři měsíce po krajských volbách. Analýza tak reflektuje stav v tomto období. Zvolení kandidáti, kteří na jiné své funkce rezignovali před tímto obdobím, proto nejsou do našeho výzkumu zařazeni. Vzhledem k dynamice politiky se téměř jistě nejedná o čísla platná po celé funkční období, a tak mezi

zastupiteli s kumulovaným mandátem zůstanou zařazeni i ti, kteří by se vzdali nebo neobhájili některé ze svých funkcí až po sběru dat.

Analýza volebních programů

Cílem jednotlivých kapitol a analýz není replikovat a komentovat konkrétní sliby, ale identifikovat jednotlivé okruhy témat a na základě jejich četnosti pak určit jejich významnost pro daný kraj. K určení jednotlivých tematických dimenzí slouží zjednodušená kódovací kniha, se kterou standardně pracuje výzkumná skupina Manifesto Project [dříve Manifesto Research Group (MRG) a Comparative Manifestos Project (CMP)]. Zjednodušení spočívá v tom, že jsme upustili od kódování jednotlivých dílčích kategorií, kódujeme pouze v intencích hlavních sedmi tematických kategorií. Těmi jsou:

1. *Zahraniční vztahy*, které v krajském kontextu chápeme jako jakoukoliv přeshraniční spolupráci; to mj. znamená, že bychom sem měli zařadit nejenom spolupráci se zahraničím, ale i možné vztahy či sliby týkající se spolupráce mezi různými kraji České republiky.
2. *Demokratické zřízení*. To v sobě zahrnuje zejména odkazy na větší zapojování voličů do (nejen) rozhodovacích procesů, popř. sem spadá diskuse o povaze samotného demokratického zřízení.
3. *Efektivní stát*. Tato oblast zahrnuje zejména opatření vedoucí ke zmenšování byrokratické zátěže na všech relevantních úrovních, boj s korupcí, zvyšování transparentnosti politiky obecně, snaha o decentralizaci apod.
4. *Ekonomika*. Jde o poměrně širokou kategorii, která kromě přísně ekonomických nástrojů politiky zahrnuje i podporu podnikání či rozvoje infrastruktury. To znamená, že sem spadá budování silniční sítě, její plánování apod.
5. *Sociální oblast*. Sem spadá celá řada témat – od ochrany životního prostředí, podpory sportu, vzdělávání po sociální služby.
6. *Tradiční a řád*. Tematická oblast, která zahrnuje snahy o zachování tradičního způsobu života, dotýká se problematiky migrantů, zákona a pořádku či bezpečnosti (a to jak vnější, tak vnitřní).
7. *Profesní a demografické skupiny, venkov*. Oblast, do které spadá veškerá podpora (či naopak negativní zmínky) profesním skupinám

(např. učitelé či lékaři), demografickým skupinám (ženy, studenti, senioři) a minoritám. Stejně tak sem spadá podpora zemědělců a zemědělství obecně.

Ke zjednodušení původního kódovacího schématu nás vedla jednoduchá skutečnost, že naší ambicí nebylo porovnávat ideologickou vzdálenost mezi stranami v jednotlivých krajích ani strany umisťovat v rámci levoprávních či jiných tematických dimenzí či os. Takový úmysl by měl skutečně pouze omezenou vypovídací hodnotu, neboť na základě předchozích zkušeností s krajskými programy jsme (oprávněně) čekali, že značná část programatiky bude velmi podobná a do velké míry „neideologická“, resp. se věcně překrývající (Eibl 2010, Kožušníková 2012, Eibl, Gregor a Macková 2013).

Výstupem z naší analýzy tak je informace o tom, jaký podíl slibů v programu spadá do jednotlivých tematických okruhů, resp. to, jaký okruh témat strany považovaly v daných krajích za důležité a s jakou intenzitou (vyjádřeno velikostí podílu na celkovém rozsahu předkládaných programových dokumentů) o něm hovořily (srov. Dolezal et al. 2014, Budge et al. 2001, Bélanger a Meguid 2008 a další).

Nad rámec původního schématu jsme si všimli dvou dalších aspektů: Toho, zda slib v programu daný spadá do kompetencí, kterými jsou kraje vybaveny, a zda jsou tyto sliby konkrétní (ve výsledku měřitelné), či jde pouze o obecné proklamace nebo hesla. K analýze „úrovně slibu“ nás vedly opakované (více či méně úspěšné) pokusy rámovat krajské volby celostátními tématy – tak jako o krajských volbách do značné míry v roce 2008 rozhodly regulační poplatky u lékaře (kampaň ČSSD úspěšně zarámovala volby jako referendum o Topolánkově vládě; více viz Eibl, Havlík, Kyloušek a Pink 2009: 65–78), nebo jak byl v roce 2012 učiněn pokus, aby dominantním tématem byly církevní restituce (viz Eibl, Gregor a Macková 2013). Zajímalo nás tedy, zda a nakolik se případná celostátní témata budou promítat i do programových dokumentů jednotlivých stran.

V případě posuzování míry konkrétnosti jsme sliby podrobovali jednoduchému testu, který spočíval v otázce „dá se výsledek slibu změřit?“. Všechny sliby, které tímto testem prošly, byly označeny za konkrétní; ty, které testem neprošly, chápeme jako obecné. Dlužno dodat, že takto nastavený parametr byl ke stranám do značné míry shovívavý – i když strana např. nenabízela konkrétní řešení pro-

blému, ale např. pouze deklarovala úmysl ustanovit expertní komisi či nastartovat diskusi, byly sliby označeny za konkrétní, protože jejich výsledek je měřitelný. Je tedy pravděpodobné, že pokud bychom uplatnili jakékoliv přísnější pravidlo pro kódování, zvýšil by se podíl obecných slibů. Na druhou stranu by zřejmě mohlo dojít k tomu, že přísnější pravidla mohla vést ke snížení reliability mezi kodéry.

Samotné kódování probíhalo ručně v souladu s metodikou Manifest Project a kódovány byly programy těch stran a hnutí, kterým se podařilo získat v daném kraji mandát. Posuzována byla vždy nejdelší či nejúplnější verze volebního programu, kterou bylo možné v době voleb nalézt. V případě, že strana nebo hnutí pro daný kraj speciální program neměly a připravily pouze obecný materiál sdílený napříč jednotlivými kraji, nebyla tato strana do analýzy zařazena (nebyla tedy kódována např. celostátní obecná programová východiska, jejichž srovnání s rýze krajskými programy by bylo zavádějící a zkreslující).

Veškeré programové dokumenty v rámci jednotlivých krajů kódoval vždy jeden kodér/ka, který prošel několika koly cvičného kódování. Cílem opakovaného nácviku bylo zvýšit reliabilitu mezi jednotlivými kodéry; počet cvičných kol nebyl předem definován, cvičné texty byly v každém kole unikátní. S nácvikem skupina přestala v okamžiku, kdy hodnota Krippendorffova alfa narostla na hodnotu 0,85 (z hodnot pohybujících se kolem 0,6).

Facebook

V případě analýzy sdíleného obsahu na Facebooku jsme se zaměřili na „oficiální“ komunikaci kandidátů na hejtmána. Stranou jsme z kapacitních důvodů museli nechat stránky krajských organizací stran a hnutí. Naše arbitrární rozhodnutí o tom, zda pozornost věnovat krajským profilům stran či jejich představitelům, vycházelo z přesvědčení, že profily či stránky jednotlivých osobností budou pro voliče atraktivnější, neboť jsou osobnější. Ostatně se to projevuje i na národní úrovni politiky, kdy (alespoň někteří) lídři stran mají větší počet fanoušků a sledujících než „jejich“ strany (viz např. profily Tomia Okamury nebo Andreje Babiše).

Do analýzy tak vstoupily primárně stránky (nikoliv osobní profily¹⁰) jednotlivých stranických krajských lídrů. Zkoumán byl veškerý obsah, který se na těchto stránkách objevil v časovém rozpětí mezi 1. zářím a druhým dnem voleb, tedy 8. říjnem 2016.

Schéma pro kódování jsme převzali od Aleny Mackové, která ji použila v práci *Nová média v politické komunikaci: politici, občané a online sociální sítě v roce 2017*. A podobně jako ona jsme se tak kromě míry aktivity kandidáta a jeho týmu (měřeno skrze počet příspěvků ve sledovaném období) zaměřili na analýzu obsahu. Zajímalo nás především, jaký typ obsahu kandidáti sdílí – a to jak jeho formální podobu (text, multimédia), tak faktickou (co se kandidát snažil sdělit a jak se to vztahovalo k volbám). Z věcného hlediska jsme rozlišovali zejména dva typy možných obsahů:

1. *Nepolitické příspěvky*, které referovaly o případných volnočasových aktivitách kandidátů (zprávy o tom, že navštívil nějakou kulturní událost, sportoval či prožil nějaký zážitek se svojí rodinou), které primárně nesouvisely s výkonem jeho politické funkce či kandidaturou.
2. *Politické příspěvky*, které se týkaly jeho politického života a kariéry. Zde jsme pak rozlišovali mezi dalšími třemi kategoriemi:
 - a. Komentáře k aktuálnímu dění.
 - b. Obsah, který souvisel s kampaní (tzn. sdílení materiálů zhotovených pro kampaň, zpravodajství z kampaň, diskuse o vlastním programu, kandidatuře či osobních charakteristikách).
 - c. Informace o politické činnosti, která nesouvisela s kampaní (v případě že již např. držel nějakou volenou pozici, mohl kandidát zveřejňovat informace o svém denním programu nebo mohl sdílet informace o dění ve straně apod.)

Na tomto místě je třeba přiznat, že některé kategorie se mohly v určitých ohledech překrývat. Například se může zdát být složité odlišit projevy kampaň od denního programu politiků, resp. upozorňování na jeho části, neboť se dá oprávněně předpokládat, že *uše*, co se stane v předvolebním období a na co kandidát sám prostřednictvím svého profilu na Facebooku upozorní, může být chápáno jako volební kampaň a její projev. My jsme při kódování zvolili trochu užší

¹⁰ Ty jsme kódovali pouze tehdy, pokud oficiální stránka nebyla k dispozici.

přístup a snažili se ve zveřejněném obsahu hledat rozdíly a chápat jednotlivé příspěvky i mimo rámec volební kampaně.

Podobně jsme postupovali i při posuzování dominantní formy příspěvku. Velmi často šlo o mix nástrojů (text, obrázek či video, odkaz atd.), pro samotné zakódování příspěvku bylo důležité zejména hlavní sdělení. Pokud tedy příspěvek představoval galerii fotografií ze setkání s voliči, která byla nadepsaná např. Setkání s voliči v Brně, dominantním sdělením jsou samotné fotografie, které ukazovaly schopnost kandidáta či kandidátky potkávat se a diskutovat s voliči. Naopak pokud příspěvek obsahoval úvahu o stavu zdravotnictví a doprovodná fotografie ukazovala sanitku (ale třeba i kandidáta v sanitce či při rozhovoru s nemocničním personálem), kódovali jsme takový příspěvek jako textově dominantní. Obrázek byl v tomto případě ilustrační a přiřazený k textu byl zejména proto, aby jej Facebook vyhodnotil jako zajímavý, či alespoň zajímavější a zobrazil ho širšímu okruhu uživatelů.

Kromě formy a typu obsahu jsme měřili i míru odezvy v podobě sledování interakcí (hodnocení „To se mi líbí“, sdílení a komentář). Zde je třeba upozornit na to, že tyto údaje je nutné chápat pouze jako orientační, neboť v nich může v průběhu času docházet ke změnám, základní obrázek o míře interaktivity příspěvku data ale poskytují – je např. snadné v kontextu příspěvků jednoho kandidáta identifikovat pravděpodobnou placenou reklamu (takový příspěvek má větší dosah, tedy má šanci, aby byl více komentovaný, hodnocený či sdílený).

Podobně jako v případě kódování volebních programů i v tomto případě byl za kódování v jednotlivých krajích zodpovědný jeden kódér/ka. Pro zvýšení míry reliability mezi kódéry také došlo k několika kolům cvičného kódování, akceptovaná hladina Krippendorffova alfa dosáhla v různých proměnných minimální hodnoty 0,81.

V závěru knihy se pak snažíme výsledky dílčích analýz zobecnit a najít v jednotlivých krajských volebních arénách prvky, které jsou relevantní na území celé České republiky, či jeho větší části.

3. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY KRAJSKÝCH VOLEB V ČESKÉ REPUBLICE

MICHAL PINK, OTTO EIBL

Dříve, než přistoupíme k vlastním analýzám, považujeme za užitečné připomenout základní charakteristiky krajských voleb v České republice. Těm bude věnovaná následující kapitola.

České regiony, jejich vznik, pravomoci

V nově přijaté ústavě na konci roku 1992 bylo jasně uvedeno v článku 8, že území České republiky se zaručuje samosprávné zřízení vyšších územních samosprávných celků, bez další specifikace. Z toho pramenila delší absence jakéhokoliv substátního samosprávného zřízení do roku 2000 a mezi úrovní nejnižší, jednotlivými obcemi, a státem nebyla tato ústavou zmíněná skutečnost naplněna. Z toho pramenily různé diskuse a politické strany těžko hledaly kompromis, který by vedl ke vzniku samosprávných krajů. Po vládní alter-naci v roce 1998 se však přistoupilo ke konkrétním krokům, které vedly 12. 4. 2000 k přijetí zákona č. 129/2000, známého jako Krajské zřízení.

Česká republika je v současnosti administrativně rozdělena do celkem 14 krajů, jedním z nich je ale hlavní město Praha. Do pražského zastupitelstva se volí v době voleb do zastupitelstev měst a obcí a od řádných voleb do krajských zastupitelstev se liší i užitým volebním systémem. Ten kopíruje úpravu platnou v komunálních volbách, což mj. znamená, že volič disponuje větším počtem hlasů, které navíc může rozprostřít mezi jednotlivé kandidátní listiny.

Do pravomocí krajů byly postupně převedeny oblasti regionálního zdravotnictví, školství a doprava. Základní orgán krajské samosprávy představuje v českém prostředí zastupitelstvo, v jehož čele stojí hejtmán volený na ustavujícím zasedání nově zvoleného sboru a exekutivní moc vykonává krajská rada. Zastupitelstvu je vyhrazeno především vydávat obecně závazné vyhlášky, schvalovat rozpočet kraje, volit a odvolávat hejtmana, jeho náměstky a další členy rady, zřizovat a rušit výbory, volit jejich předsedy a členy, rozhodovat o majetkoprávních úkonech kraje a také předkládat návrhy zákonů Poslanecké sněmovně. Této pravomoci však zatím nebylo využito a jedná se spíše o symbolický a v samotném legislativním procesu nepříliš efektivní nástroj.

Volby, volební systém, preferenční hlasování a finanční otázky voleb

Základní norma upravující volební systém pro regionální volby uvedla jako základní princip voleb poměrné zastoupení kandidátních listin a pro přepočítání hlasů na mandáty stanovila upravený D'Hondtův dělitel (dělení začíná číslem 1,42; poté následuje standardní číselná řada 2, 3, 4...). Volební obvod, na jehož úrovni dochází k převodu hlasů na mandáty, je shodný s krajskými hranicemi a podle počtu obyvatel se volený sbor rozděluje do tří skupin: v kraji s méně než 600 tis. obyvateli se volí 45 krajských zastupitelů, v samosprávném regionu o počtu obyvatel mezi 600–900 tis. obyvateli je to 55 členů sboru a v případě více obyvatel jak 900 tis. tak voliči rozhodují o složení 65členného zastupitelského sboru (zákon č. 130/2000 Sb). Pro vstup kandidátní listiny do skrutinia je nutné ještě překročit minimální zisk 5 % hlasů na úrovni kraje.

Zde se dostáváme k jednomu důležitému a z hlediska rovnosti hlasů problematickému výstupu volební soutěže. V závislosti na lidnatosti krajů se totiž proměňuje i výše prahu, které jednotlivé kandidátní listiny musí překonat, aby dosáhly na mandát. V méně lidnatých krajích (jako je třeba Karlovarský kraj) je k získání mandátu nutné získat zhruba třetinu hlasů, než jak je tomu v krajích nejlidnatějších (např. Středočeský kraj). Informace o reálné výši prahu v posledních dvou krajských volbách obsahuje tabulka č. 3.2.